

České předložky v komunikaci i ve výuce cizinců¹

Milan Hrdlička

ABSTRAKT:

Přestože předložky sehrávají v komunikaci důležitou roli, nebyla jim ze strany lingvistů ani lingvodidaktiků vždy věnována náležitá pozornost. České předložky pokládají cizinci za mimořádně obtížné. Přispívají k tomu jak důvody jazykové, tak příčiny povahy lingvodidaktické. To vysvětluje skutečnost, že v nich často chybuji. Na předložkách lze dokumentovat některé důležité vývojové tendence, např. expanzi předložky *na* nebo koexistenci dvou prepozic vedle. V příspěvku se rozebírají a komentují vybrané případy a faktory výběru předložek v předložkových spojeních s významem místním, časovým, příčinným, účelovým a způsobovým. Výzkumu a lingvodidaktickému popisu českých předložek je potřeba věnovat i nadále náležitou pozornost.

KLÍČOVÁ SLOVA:

předložka, čeština jako cizí jazyk, učebnice češtiny pro cizince, chyba, lingvodidaktika, vývojová tendence, význam lokální, temporální, příčinný, účelový, způsobový

ABSTRACT:

Prepositions play an important role in communication; however, linguistics and language didactics pay little attention to them. Foreign students consider Czech prepositions to be particularly difficult for both linguistic reasons and pedagogical reasons, and therefore use them incorrectly. Important tendencies in linguistic development may be demonstrated with prepositions, such as the expansion of the preposition *na* and the coexistence of two prepositions together. The article comments upon and analyzes select cases and factors in preposition selection in local, temporal, and causal prepositional phrases, as well as prepositional phrases of purpose and manner.

KEYWORDS:

Prepositions, Czech as a foreign language, Czech textbooks, Language didactics, Development tendencies, Local, temporal, causal, purpose and manner phrases

ROLE PREPOZIC V ŘEČOVÉ KOMUNIKACI

Nelze říct, že by byla českým prepozicím věnována ze strany lingvistů a lingvodidaktiků zvláštní pozornost.² Prepozice stojí poněkud stranou hlubšího i dlouhodobějšího zájmu neprávem, sehrávají totiž v komunikaci významnou roli. Pomineme-li roli pádových a osobních koncovek, uvědomujeme si, že na vyjádření vztahů mezi

-
- 1 Tato studie vznikla za podpory projektu Univerzity Karlovy Progres Q10, Jazyk v proměnách času, místa, kultury.
 - 2 Stačí se podívat, jaký prostor je věnován tomuto slovnímu druhu v některých mluvnicích českého jazyka. Nelze ovšem ani konstatovat, že je popis prepozic zanedbaný a že relevantní práce i studie absentují (srov. např. Kroupová 1985; Hrdlička 2000; Blatná 2006; Klégr-Malá-Šaldová 2012 aj., viz i relevantní studie, na něž odkazujeme v příspěvku).

větnými členy se ve výpovědi podílejí vedle spojek právě předložky. Této skutečnosti odpovídá i nemalá četnost jejich výskytu, v textu je předložkou zhruba každé desáté slovo (blíže Čermák 1996).

Charakterizovat stručně zmíněný neohebný slovní druh není snadné (blíže Hrdlička 2000, tam i další odkazy). Z lingvodidaktického hlediska snad jen připomeneme, že *Mluvnice češtiny 2* (Komárek a kol. 1986) vymezuje roli (primárních) prepozic jako zprostředkovatele vztahu mezi dominujícím slovesným (jmenným) výrazem a výrazem dominovaným (odtud pochází i někdy navrhovaný a vcelku výstižný pojem „meziložky“):³ srov. *přijet na kopec* (místo), *na týden* (čas), *na dovolenou* (účel), *na kole* (prostředek), viz i Oravec (1968) aj.

K OTÁZCE OBTÍŽNOSTI ČESKÝCH PREPOZIC

Za podstatný pokládáme dlouholetou vyučovací praxí i průzkumnou sondou získaný poznatek, že předložky jsou zahraničními oborovými bohemisty (Slovany i Neslovany) pokládány za mimořádně obtížné, a to bez ohledu na úroveň jejich komunikační kompetence v češtině (viz Hrdlička 2000). V tomto smyslu je možné rozlišit dvojí motivaci daného postoje, a sice a) příčiny povahou jazykové a b) důvody povahou lingvodidaktické. S jazykovými faktory (a) lingvodidaktika příliš nezmůže, tím více by se však měla zaměřit na elementy zbývající, v nichž spatřujeme nemalé rezervy i možnosti úspěšných a užitečných výzkumů a účinných didaktických řešení.

Ad a) Mezi základní aspekty přispívající k výše naznačenému názoru jistě patří velké množství předložek. V češtině se, jak známo, rozlišují prepozice primární (těch je 19) a sekundární (kterých je přes 500, přičemž jejich množství stále stoupá / Vlková 1988/).⁴ Počet primárních předložek je konečný, nové původní předložky už nevznikají. Jsou jednoslabičné, až na předložku *k* se shodují (vždy funkčně, někdy i po formální stránce) s předponami (*Napsal to na papír; Auto vjelo do garáže*). Bylo by případné hovořit o kooperaci prefixů a prepozic. Primární prepozice jsou ze strany cizinců pokládány za nejobtížnější, vyznačují se totiž — na rozdíl od předložek odvozených — jen minimálním zastoupením (popř. úplnou absencí) sémantiky. Bez znalosti spolehlivých a naučitelných pravidel jejich řečové distribuce je jejich náležité užití velmi obtížné, ne-li prakticky nemožné (blíže Hrdlička 2009 aj.).

Dalším aspektem znesnadňujícím cizincovu situaci při akvizici českých prepozic je jejich bohatá významová rozrůzněnost (v tomto ohledu lze vyčlenit na 20 různě rozsáhlých a nestejně strukturovaných významových celků, viz Kroupová 1985 aj.). Prepozice se nadto nezřídka vyznačují různou stylovou platností (*K nim x Vůči nim to nebylo korektní; Pohádali se pro peníze x kvůli penězům x skrz peníze*), tedy značnou konkurencí užití, což může roli mluvčího (zdaleka nikoliv jen nerodilého) dále kom-

3 Nepostihuje však všechny případy, prepozice může stát i na samém začátku výpovědi (*Do školy se jí tehdy moc jít nechťelo*).

4 Autorka uvádí (tamtéž), že kupř. Slovník spisovného jazyka českého (Havránek a kol. 1971) zachycoval pouze necelých 180 prepozic. V současné době je jejich množství téměř trojnásobné.

plikovat. V oblasti předložek se rovněž velmi výrazným způsobem projevuje interference; nerodilí mluvčí češtiny pod vlivem negativního transferu mnohdy chybují hlavně užitím nesprávné předložky (*Jdu do pána*, polština) nebo nevhodného pádu (*Je to pro nich*, rusky hovořící).

Velmi zajímavou a doposud nepříliš komparatisticky zpracovanou oblast představuje nestejné jazykové zachycení světa, na němž se předložky významně spolupodílejí, srov. banální příklad, anglické *There is a fly in the picture* (tedy doslova „v obrázku“) a české *Na obrázku je moucha*.

Vyskytnou se případy, nikoliv ojedinělé, kdy je náležitě užití předložek nejednotné, rozkolísané, a to dokonce ze strany rodilých mluvčích češtiny. To je z komunikačního (a především lingvodidaktického) hlediska jistě nežádoucí. Nedávná průzkumná sonda mezi českými posluchači bohemistiky (bakaláři i navazujícími magistry) ukázala mimořádnou variantnost užití prepozic *do+G* a *na+Ak* ve významu lokálním dynamickým směrovém (ADV Loc), čili ve významu „pohyb někam“. Posluchači měli doplnit uvedené předložky do spojení *Jedu ____ (poušť)*; *Jedu ____ (Antaktida)*. Devět účastníků uvedlo v obou případech prepozici *na*, pouze jediný opakovaně předložku *do*. Devět respondentů volilo kombinaci *na+Ak* — *do+G* (tedy *na poušť, do Antarktidy*), osm dotázaných uvedlo poměr opačný (čili *do pouště, na Antarktidu*), blíže Hrdlička (2019).

Ad b) K obtížnosti prepozic výraznou měrou přispívá většinou velmi skromný (a mnohdy problémový) popis prepozic v učebních materiálech pro nerodilé mluvčí češtiny (blíže Hrdlička 2000, 2009). Výkladu i procvičení prepozic je často věnována jen malá pozornost, v učebnicích chybějí užitečné návody k výběru náležité předložky, setkáváme se s příklady matoucími, nevhodnými aj. V popisu předložek výrazně převládá formalismus: předložka se neprobírá v rámci významového celku, ale především (nebo výhradně) v souvislosti s právě probíraným pádem. Cizinec je tedy veden k tomu, aby si osvojil, že kupř. po prepozici *do* následuje jméno v genitivu (což je jistě v pořádku), ten ale často netuší, kdy má užit právě tuto prepozici a kdy jinou, konkurenční. To pochopitelně vyúsťuje v celou řadu systémových chyb (*Jdu do fakulty, do koncertu* atd.).

Domníváme se, že by situaci výrazně prospěl onomaziologický přístup, tedy prezentace prepozic po významových celcích (předložková spojení s významem místním, časovým apod.), kdy by uvedení prepozice nebylo limitováno určitým pádem. Tomu ovšem brání prakticky monopolní zastoupení horizontálního zpracování české deklinace (tedy po jednotlivých pádech) v učebnicích češtiny pro cizince (Hrdlička 2000, 2009). Posun ke zpracování vertikálnímu (čili po jednotlivých paradigmatech) by však byl zejména pro neslovanské mluvčí jen obtížně představitelný. O sémanticky koncipovaném lingvodidaktickém popisu českých prepozic by se proto dalo reálně uvažovat až v učebních materiálech pro středně a více pokročilé.

CHYBOVÁNÍ V UŽITÍ ČESKÝCH PREPOZIC

Ze strany cizinců můžeme v nesprávném užití českých předložek zaznamenat bohaté a různorodé spektrum pochybení, což je v podstatě přirozené, zákonité. Chybování, resp. porušování normy standardu však lze bez potíží doložit také u mnohých rodi-

OPEN
ACCESS

lých mluvčích češtiny (blíže Vlková 1988; Hrdlička 2019 aj.). V tomto smyslu je možné vyčlenit tři základní množiny nerespektování současné spisovné normy:

- a) zeugma, tedy souřadné spojení předložek pojících se s různými pády, přičemž tvar jména odpovídá pádu poslední z nich: *Sejdeme se před, nebo po přednášce?* (Náležitě vyjádření by mělo znít *Sejdeme se před přednáškou, nebo po ní?*);
- b) užití předložky s neadekvátním pádem: *Otevřeno každý den mimo soboty* (pod vlivem frekventovanější a synonymní předložky *kromě+G* se v komunikaci velmi často užívá nenoremně onen genitiv místo akuzativu);⁵ *Bydlí naproti školy* (zejména na Moravě se vyskytuje na místě náležitého dativu genitiv);
- c) užití předložky v rozporu s její sémantikou: *Oženil se během prázdnin* (mělo být být „o prázdninách,“ viz dále; *Díky neštěstí zahynulo mnoho lidí* (daná předložka se v současnosti mnohdy nevhodně užívá jako sémanticky prázdná, v podobných kontextech by měla být nahrazena prepozicí *kvůli+D*, *vinou+G*, *chybou+G*, v *důsledku+G* apod.).

Podobným případům je proto třeba při akvizici prestižní variety našeho národního jazyka předcházet.

RELEVANTNÍ TENDENCE V UŽITÍ ČESKÝCH PŘEDLOŽEK

Na užívání českých předložek lze vysledovat některé významné a různě výrazné tendence, které řečovou komunikaci spoluutvářejí a provázejí. O všech těchto jevech by měl být zahraniční bohemista s přihlédnutím k úrovni jeho české komunikační kompetence v přiměřené míře poučován.

K relevantním trendům patří bezesporu snaha o zpřesnění, zkvalitnění komunikace, úsilí o větší explicitnost. Tento moment lze spatřovat jak ve vzniku předložek jako takových (v prajazyce našich předků prepozice v zásadě neexistovaly,⁶ srov. Hausenblas 1958; Jelínek–Styblík 1971 aj.), tak především v soustavném nárůstu jejich počtu i v jejich sémantické diferenciaci⁷ (srov. i Hrdlička 2019).

Dalším z nápadných a moderních momentů soudobé češtiny je, zejména v posledních dvou dekadách, snaha po jazykové ekonomii, po kondenzaci sdělení, po úspornosti vyjádření, která se projevuje ve výpovědi souvýskytem dvou pre-

⁵ Tento trend je dnes natolik silný, že zůstává otázkou, zda již nejsme svědky nové vývojové tendence. Je možné, že užívání prepozice *mimo* s genitivem nebude výhledově pokládáno za chybné.

⁶ Naši prapředci se vyjadřovali v tomto smyslu poněkud vágně, málo konkrétně. Bylo to zhruba totéž, jak kdyby se v současnosti řeklo „Jdu kina“, což by pochopitelně činilo potíže — nebylo by zřejmé, zda do kina směřuju, nebo zda se odtud vracím. Prepozice prapůvodně plnily roli příslovcí místa.

⁷ Podrobnější výklad přesahuje cíle i prostorové možnosti příspěvku. Připomínáme proto v této souvislosti pouze první dochovanou českou větu, v níž nacházíme bezpředložkový lokál: *Pavel dal jest Ploskovicích zemu...*

pozic,⁸ srov. *Trenér spoléhá na v zámoří hrající hráče; Chodila s o deset let starším partnerem; Koupil to za pro něho výhodnou cenu* (viz Hrbáček 1963; Machová 2000 aj.). Bohemistika se k podobným případům stavěla dříve velmi rezervovaně, až odmítavě;⁹ podle některých bohemistů však již tento jev již patří do hovorové češtiny, tedy do mluvené vrstvy prestižní variety našeho národního jazyka.

Výrazná je v posledních desetiletích expanze předložky *na+Ak*, *na+L*, především ve významu lokálním a finálním, srov. *jde na pokoj, na hotel, na ubytovnu, na bazén; mít vzkaz na recepci, na vrátnici; Mám na vás dotaz* (dříve „k vám“); *Klíč vám vydám jen na podpis* (dříve „proti podpisu“); *Ten útočník je silný na puku* (dříve „při hře s pukem“); *Nemáme na to místo* (dříve „pro to“); *Blížíme se na stanici* (dříve „ke stanici“) atd., viz Daneš 1964; Mára 1968; Čechová 1981; Hrdlička 2015 aj.

Nezanedbatelná je v řečové distribuci prepozic rovněž role úzu (srov. spojení *Jedu na Kladno, na Mělník, na Dobříš*) a vedle dalších aspektů, např. vývojových či vlivu cizích jazyků (Hrdlička 2015, 2019), také zřetelné projevy jazykové politiky. Výmluvným dokladem puristického odmítání germanismů (skutečných, ale také jen domnělých) v našem prostředí může být kupř. bývalý zákaz užívání nepravé temporální prepozice *během+G*, která má frekventované funkční paralely v řadě jazyků (viz Jelínek 2007). Připomínáme rovněž diskuse kolem spojení *Jede na Ukrajinu* versus *do Ukrajiny* (blíže Hrdlička 2019).

VYBRANÉ FAKTORY UŽÍVÁNÍ VYBRANÝCH PŘEDLOŽKOVÝCH SPOJENÍ S VÝZNAMEM MÍSTNÍM, ČASOVÝM, PŘÍČINNÝM, ÚČELOVÝM, ZPŮSOBOVÝM

Dostáváme se k problematice, která je z hlediska výuky češtiny pro cizince nejdůležitější, a sice k formulování vybraných faktorů podílejících se na výběru náležité prepozice. Pokládáme při této příležitosti za vhodné poukázat na tři aspekty.

Vzhledem k rozsahu a prostorové náročnosti problému se zde nutně jedná pouze o malý výsek, o vybrané případy, o často jen letmé naznačení možných komplikací. Co se řečového materiálu týče, pracujeme s vlastními příklady zahrnujícími běžný a dostatečně častý výskyt analyzovaných předložkových spojení s výše naznačenými významy. A do třetice: přiřazení oněch spojení k úrovni komunikační kompetence jinojazyčného mluvčího, resp. k jazykovým úrovním podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky není vždy snadné. Prostupuje totiž kontinuálně od úrovně podprahových A1, A2 (srov. spojení typu *Jede do Prahy; Jde do práce; Pracuje na počítači* atd.) až k úrovním nadprahovým, tedy hlavně B2, C1. Záleží velkou měrou na frekvenci a povaze (sémantice) dotyčných lexémů (srov. rozdíl mezi spojeními typu *Jde do sklepa, do údolí*, viz dále, versus *Sestupuje do rokle, do soutěsky*). Každý z nabíze-

8 Je mimořádně zajímavé sledovat, které kombinace prepozic se v řečové praxi vyskytují a které nikoliv. Klíčovou roli zde nepochybně sehrává výslovnost, srov. např. obtížně vyslovitelnou koexistenci předložek typu *Tohle je nejvýkonnější z v Česku vyráběných motorů*.

9 Shoda panuje zejména v negativním postoji k případům opakování těžké prepozice, např. *Hovořil o o šest let starší sestře; Dívali se na na židli sedící babičku*.

ných dokladů je proto třeba nahlížet i z tohoto zorného úhlu a kvalifikovaně zvážit, pro kterou z úrovní podle SERR je vhodný k aktivnímu osvojení.

Velmi frekventovaná jsou předložková spojení s významem lokálním (ADV Loc), a to i z hlediska cizinců s podprahovou znalostí češtiny. Ve starších učebních materiálech bylo v tomto směru poučení poskrovnu, v současné době se i na základě lingvodidakticky orientovaného výzkumu (blíže Hrdlička 2000, 2009) situace podstatným způsobem zlepšila. Připomeneme ve zkratce alespoň některé poznatky týkající se řečové distribuce místních prepozic *do+G* a *na+Ak*.

Předložka *do+G* se užívá ve spojení s objekty nebo lokalitami níže položenými vůči okolí, uzavřenými, např. *jít do sklepa, do garáže, do hlediště, do údolí, jet do Povltaví, do Podkrkonoší*, kdežto prepozice *na+Ak* předpokládá pravý opak: jde o denotáty umístěné nahoře, na povrchu, výše proti okolí, jedná se o prostory otevřené, nezakryté apod., srov. *jít na půdu, na hřiště, na jeviště, na nádraží, na náměstí, na stadion* aj. Předložka *do+G* se rovněž pojí s pohořími v plurálu, viz *Jet do Krkonoš, do Alp, do Tater* a uzuálně s ostrovními státy, kde převládá hledisko politické: *jet do Indonésie, do Malajsie, do Japonska*, distribuce předložky *na+Ak* vyžaduje parametry protichůdné, tedy pohoří v singuláru a geografické pojímání ostrovů: *jet na Šumavu, na Kavkaz, na Českomoravskou vrchovinu; cestovat na Filipíny, na Maledívy, na Baleáry, na Kanárské ostrovy*.

Předložka *do+G* se dále pojí s územími zřetelně politicky (administrativně) vymezenými, např. *jet do okresu Břeclav, do Německa, do Normandie, do kraje Vysočina, do státu Florida*, zatímco předložka *na+Ak* se vyskytuje ve spojeních s rysy přesně protichůdnými, viz *jet na Břeclavsko, na Hanou, na Vysočinu, na Floridu*. Situaci ovšem komplikuje (a to nejen zde) výrazná expanze předložky *na+Ak*, srov. *jet na okres Břeclav* apod. Tatáž předložka se užívá ve spojení s objekty a institucemi společensky důležitými, např. *jít na obecní úřad, na finanční úřad, na policii, na poštu, na magistrát, na ministerstvo, na konzulát, na velvyslanectví, na gymnázium, na střední školu (versus chodit do základní školy, dnes je ovšem běžné i spojení chodit na základní školu, na základku), na fakultu, na univerzitu* aj.

Z lingvodidaktického hlediska je klíčové rozlišovat odlišovat význam místní (ADV Loc) od účelového (ADV Fin), srov. četná spojení jako *Jde na oběd* (tedy nikoliv „kam?“, nýbrž „proč, z jakého důvodu, za jakým účelem, s jakým cílem?“: aby obědval), podobně *jít na výstavu, na film, na koncert* aj. V komunikaci pak zpravidla dochází k tomu, že se uvede jen příslušná lokalita, příslušný objekt (a účel činnosti se vyrozumí), anebo naopak, srov. *Jdu do galerie* (= na výstavu), *Jdu do kina* (= na film); *Jdu na pivo* (= do hospody), *Jdu na přednášku* (= na fakultu) aj. Náznorně je zmiňovaný rozdíl vidět kupř. na výpovědi *Jde do opery na operu* (blíže Hrdlička 2000, 2009, 2015, 2019).

Z předložkových spojení s významem časovým (ADV Temp) vybíráme to, v němž se projevuje bohatá synonymie a s nímž si cizinci mnohdy neví rady. Jde o konkurenční vyjádření významu „v té době, když“. Pro výběr náležitě předložky zde platí následující zásady.

Předložka *za+G* se pojí s primárně nečasovými výrazy¹⁰ (nabývají tedy temporálního významu až sekundárně), např. *za Marie Terezie, za mého mládí, za první repub-*

¹⁰ Jedná-li se totiž o výraz časový, je na místě užití akuzativu: *za minutu, za hodinu, za týden*.

lily, za války, za deště¹¹ aj. Předložka *o+L* uvozuje lexémy s významem „volno, pauza, svátek“, viz např. *o prázdninách, o víkendy, o dovolené, o Vánocích, o přestávce, o sobotách*¹² apod. Prepozice *během+G* se uplatňuje při vyjádření procesualnosti, kupř. *Během prázdnin se z nich stali opravdoví přátelé; Během svého semestrálního pobytu v Praze se naučila dobře česky*. Předložka *při+L* se vyskytuje s podstatným jménem („sémantickým verbem“) vyjadřujícím aktivitu, srov. *při práci, při čtení, při hraní, při vaření, při učení* se atd. (blíže Hrdlička 2000, 2015).

Co se předložkových spojení s významem příčiny (ADV Caus) týče, vyjadřuje předložka *pro+Ak* zpravidla příčinu vnější, např. *Rozešli se pro jediné slovo; Pohádali se pro peníze*, kdežto prepozice *z+G* uvozuje příčinu vnější: *Udělal to ze vzteku*,¹³ *z lásky, z hlouposti, z neopatrnosti, z nešikovnosti*. Příčina vnitřní i vnější mající následek, který mluvíci prezentuje jako logický důvod, se vyjadřuje pomocí předložky *při+L*: *Při tak hustém provozu dojde snadno k nehodě. Při jeho prchlivé povaze se není čemu divit*. Prepozice *za+Ak* se pojí s výrazy vyjadřujícími ocenění nebo trest, srov. *Dostal za dobrou práci pochvalu* versus *Dostala za špatné parkování pokutu*.

V předložkových spojeních s významem účelu (ADV Fin) se velmi často užívá předložka *na+Ak*¹⁴ (*Odjel tam na rekreaci* = aby se rekreoval), je však obtížné odlišit, v kterých případech (podstatně méně častých) má přednost předložka *pro+Ak* (*Pro jistotu tam zavola ještě jednou. Řekla to asi pro pobavení ostatních*). Vyjadřuje-li substantivum duševní aktivitu (opět jde o tzv. sémantické verbum), setkáváme se s prepozicí *k+D*, srov. *Poslali nám to k posouzení, k analýze, k vyjádření, k vyřešení, k opravě*. Pojí-li se předložka *za* s akuzativem, vyjadřuje mnohdy, že se něco děje místo někoho (*Udělám to za tebe, Vyřídíme to za ně*) nebo uvozuje transakci ve smyslu „něco za něco“ (*pracovat za stravu, za ubytování*), následuje-li za ní výraz v instrumentálu, jedná se nezřídko o přemístění (aktivitu) s cílem kontaktu (někdy třeba jen vizuálního): *Přišel za námi na kus řeči, Odjeli do ciziny za prací, Pořád se za nimi ohlížel*.

Velké a různorodé množství prepozic se podílí na vyjádření předložkových spojení s významem způsobu (ADV Modi). Bohatě rozrůzně a strukturován je i sám význam způsobu — v jeho rámci se vymezuje dále podrobně členěné určení prostředku a prostřednictví, intenzity a míry (viz Karlík–Nekula–Rusínová a kol. 1997; Čechová a kol. 2011 aj.).¹⁵ V následujícím přehledu připomeneme jen velmi omezený výsek dotyčných předložek, a to jak primárních, tak sekundárních. Upozorňujeme na potřebu věnovat těmto i některým dalším důležitým a četným významům (předložková spojení s významem zřetele, podmínky aj.) z lingvodidaktického hlediska větší pozornost.

Prepozice *bez+G* a *s+I* vyjadřují (ne)přítomnost nějaké okolnosti děje; nezřídko se jedná o další děj vyjádřený deverbativním substantivem, srov. *Přišli tam bez pozvání*.

11 V této souvislosti se nabízejí různé významové nuance, srov. Nerada *řídí za deště* (zdůrazňuje se aspekt časový, tedy „když prší“) proti *Nerada řídí v dešti* (přímo v dané materii) atd.

12 Nelze např. říct o *středách*.

13 Srov. rozdíl mezi vyjádřeními *ze vzteku* (protože byl vzteklý) a *ve vzteku* (když byl vzteklý).

14 Srov. také další okruhy užití, např. *Dal jim to na hraní, na čtení, na psaní; Řekl to na uvítanou, na rozloučenou, na vysvětlenou* atd. (blíže Hrdlička 2000, 2019).

15 Grepl–Karlík (1986) rozlišují v rámci vyjádření způsobu vlastní způsob, dále míru, prostředek, výsledek, účinek, původ, původce a průvodní okolnost.

Učili tak se značným úsilím. Předložka v+L se podílí na znázornění kvality děje popisem okolností, v níž se odehrál, např. Celá rodina žila v nevídaném přepychu. Skupina předložek pod+I, za+Ak, kolem+G, okolo+G se často vážou na sloveso, které vyjadřuje držení nebo uchopení někoho, popř. něčeho v určitém místě, kupř. Držel ho pod krkem. Uchopil ji za ruku. Vzal ji kolem pasu. Objal ji kolem ramen apod.

Zvláštností prepozice za+I je opakované užití téhož substantiva, a to před předložkou a za ní: *den za dnem, krok za krokem, slovo za slovem, metr za metrem*. Sekundární předložky na rozdíl od+G, proti+D, oproti+D, ve srovnání s+I slouží ke srovnávání, je proto možné chápat je i jako zřetelové (Blatná 2006; Hejlová 2013 aj.).

Předložka na rozdíl od+G vyjadřuje komplementární odlišnost dvou subjektů v určitém aspektu (jeden subjekt příslušnou vlastnost má, druhý ji naopak postrádá), např. *Na rozdíl od své starší sestry umí dobře vařit*. Prepozice proti+D (oproti+D) stejně jako víceslovná předložka ve srovnání s+I poukazuje na rozdíl mezi dvěma subjekty právě jen při jejich vzájemném srovnání — první subjekt/objekt se jeví jako jiný, odlišný pouze na pozadí subjektu/objektu druhého, srov. *Náš dům vypadal oproti jejich (ve srovnání s jejich) ještě poměrně zachovale*.

Velkou výhodou sekundárních prepozic je jejich zřetelná sémantika. Disponuje-li tedy jinojazyčný mluvčí náležitou úrovní komunikační kompetence v češtině, neměl by mít tedy s jejich náležitým užitím větší potíže, srov. prepozice jako *pod vedením+G, spolu s+I, společně s+I* a řadu dalších.

ZÁVĚREM

Na základě výše uvedeného můžeme stručně shrnout: Předložky jsou z pohledu cizinců velmi obtížné, hrají v řečové komunikaci významnou roli, měla by jim tedy být věnována, a to i z hlediska lingvodidaktického, náležitá pozornost. Situace ve starších učebních materiálech češtiny pro cizince, kterou by bylo možné mnohdy hodnotit jako nevyhovující, velmi problematickou, se však postupně zlepšuje. Stále jsme však svědky mnoho diskusních momentů. Lingvodidaktické zpracování předložek českého jazyka je tak stále jednou z oblastí, na níž je možné, resp. nutné soustavně a dlouhodobě pracovat.

BIBLIOGRAFIE:

- Blatná, R. (2006): *Víceslovné předložky v současné češtině*. Praha: NLN.
- Čechová, M. (1981): K expanzi předložky na v současné jazykové praxi, *Naše řeč* 64. 1, s. 33–45.
- Čechová, M. a kol. (2011): *Čeština — řeč a jazyk*. Praha: SPN.
- Čermák, K. (1996): Systém, funkce, forma a sémantika českých předložek, *Slovo a slovesnost* 57. 1, s. 30–46.
- Daneš, F. (1964): *Malý průvodce po dnešní češtině*. Praha: Orbis.
- Grepl, M. — Karlík, P. (1986): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- Hausenblas, K. (1958): *Vývoj předmětového genitivu v češtině*. Praha: ČSAV.
- Hejlová, T. (2013): *K užití vybraných prepozic v současné češtině z perspektivy češtiny jako cizího jazyka*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.

- Hrbáček, J. (1963): Opakování stejných předložek v několikanásobných výrazech, *Naše řeč* 46. 4, s. 169–179.
- Hrdlička, M. (2000): *Předložky ve výuce češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Karolinum.
- Hrdlička, M. (2009): *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Karolinum.
- Hrdlička, M. (2015): *Vo vobecný češtině a jiné příběhy*. Praha: Karolinum.
- Hrdlička, M. (2019): *Kapitoly o češtině jako jazyku nemateřském*. Praha: Karolinum.
- Jelínek, J. — Styblík, V. (1971): *Čtení o českém jazyku*. Praha: SPN.
- Jelínek, M. (2007): Purismus, in: Pleskalová, J. a kol. (ed.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, Praha: Academia, s. 540–572.
- Karlík, P. — Nekula, M. — Rusínová, Z. a kol. (1997): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN.
- Klégr, A. — Malá, M. — Šaldová, P. (2012): *Anglické ekvivalenty nejjrekventovanějších českých předložek*. Praha: Karolinum.
- Kroupová, L. (1985): *Sekundární předložky v současné spisovné češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV.
- Machová, S. (2000): Dvě předložky vedle sebe, *Naše řeč* 83. 1, s. 30–34.
- Mára, M. (1968): Změny v užívání předložek *v a na* v současné češtině ve srovnání s polštinou, *Slavica Pragensia X*, s. 131–136.
- Komárek, M. a kol. (1986): *Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví*. Praha: Academia.
- Oravec, J. (1968): *Slovenské predložky v praxi*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Vlková, V. (1988): K některým aspektům užívání předložek, in: Petr, J. (ed.), *Praktické kapitoly ze spisovné češtiny*, Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV, s. 67–73.

